

YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING ASOSIY OMILLARI

*O'ktamova Shohista Odilbek qizi, Urganch davlat universiteti
magistranti*

THE MAIN FACTORS OF PREPARING YOUNG PEOPLE FOR FAMILY LIFE

*Uktamova Shokhista Odilbekovna, Graduate student of Urganch
State University*

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ПОДГОТОВКИ МОЛОДЕЖИ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

*Уктамова Шохиста Одилбековна, магистрант Ургенчского
государственного университета*

[https://orcid.org/
0022-0034-1600-3441](https://orcid.org/0022-0034-1600-3441)

e-mail:

shohista@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning asosiy omillari bayon qilingan. Shuningdek, mavzu yuzasidan o'tkazilgan tadqiqotlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: oila, hayot, shaxs, qarash, jamiyat, davr, bosqich.

Abstract: This article describes the main factors of preparing young people for family life. Also, the research conducted on the topic was analyzed.

Keywords: family, life, person, vision, society, period, stage.

Аннотация: В данной статье описаны основные факторы подготовки молодежи к семейной жизни. Также были проанализированы исследования, проведенные по теме.

Ключевые слова: семья, жизнь, человек, взгляд, общество, период, этап.

KIRISH. Statistik ma'lumotlar O'zbekistonda yil sayin nikohlar soni oshayotganligini ko'rsatmoqda. Masalan, 2017-yilda nikohlar soni 254,2 mingta bo'lgan, 2020-yilda esa 296,1 mingta, ya'ni 16,5 foizga oshgan[7]. Bunga sabab, bir tomondan, aholi, birinchi navbatda yoshlarning soni oshganligi, ularda rasman qurilgan oila institutiga nisbatan munosabatning ijobiy tomonga o'zgarganligi bo'lsa, ikkinchi tomondan, jamoatchilik, mahalla faollari, hokimliklarning otalikni belgilash holatlarini kamaytirishga qaratilgan samarali sa'y-harakatlari natijasi deyish mumkin.

Oilaviy hayot bilan bog'liq bo'lgan muammolar bor va ular barcha davrlarda, turli tadqiqotchilarning diqqat-e'tiborini o'ziga tortgan holda dolzarb bo'lib qolaveradi. Bugungi kunda bu tushuncha turlicha va har tomonlama talqin qilinmoqda. Ushbu hodisani oilaning, nikohning yuzaga kelishi, oilaviy munosabatlarning rivojlanishi va turlicha nuqtai nazardan o'rganishga mantiqan bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlar mavjud.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

Zero, oila va insonlararo munosabatlar muammolari qadimiy va dolzarb muammodir. Hayotning bu sohasiga qadimgi allomalar, faylasuflar, olim-u yozuvchilardan tortib, hozirgi zamon tadqiqotchilari ham o'z diqqatlarini qaratganlar. Shaxsning oilada shakllanish jarayoni nuqtai nazaridan keng ma'noda o'rganildi. Bu yo'nalishda Respublikamiz yetuk psixologlari tomonidan oila va shaxslararo munosabatlar psixologiyasi, shaxs ulg'ayishidagi ijtimoiy va nasliy omillar mavzularida ko'plab tadqiqot olib borgan G'.B.Shoumarov, V.M.Karimova, I.Ya.Yoqubov, E.G'.G'oziyev, B.R.Qodirov, O.M.Musurmonova, R.S.Samarov, B.M.Umarov, O'.B.Shamsiyev, N.A.Sog'inov, F.A.Akramova, N.N.Salayeva, N.X. Lutfullayeva, O.A. Abdusattorova, X.R. Xaydarova va boshqalar tadqiqotlarida o'rganilgan va o'rganilmoqda.

G.B.Shoumarov, I.O.Xaydarov, N.A.Soginov va boshqalarning fikricha, oila bu nikohga yoki qondosh-qarindoshlikka asoslangan, oila a'zolari turmush, umumiy yashash, umumiy

manfaatlar, tuyg'ular, intilishlar bilan bog'langan, aloqalar, hamkorliklar va munosabatlar tizimi va unda shaxsning va jamiyatning ehtiyojlari qanoatlantiriladi. Nikoh tushunchasi, qoida tariqasida, erkak va ayolning umumiy manfaat, bo'lajak farzandlarni tug'ish va tarbiyalash, naslni davom qildirish, umumiy xo'jalik yuritish, birgalikda yashash va boshqalar maqsadidagi alohida bog'lanish ko'rinishida yoritiladi[1].

V.M.Karimova tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar oila, nikohga qaraganda, yanada murakkab va ko'p qirrali munosabatlar tizimi ekanligini ko'rsatadi, negaki u, ko'pgina hollarda nafaqat sheriklarni, ya'ni er va xotinni, balki ularning farzandlarini ham, shuningdek boshqa qarindoshlarni ham birlashtiradi. Bundan tashqari, oila, mualliflarning fikricha, o'zining mohiyati bo'yicha, o'zi unda faoliyat yuritadigan butun jamiyatning umumiy modeliga juda yaqin. Oila orqali insonlar avlodi almashadi, unda inson tug'iladi, u orqali nasl-nasab davom etadi. Nikoh-oilaviy munosabatlar, shaxs hayoti faoliyatining muhim sohasi sifatida, uning hayotiy sifatini belgilab, hayotiy hududini tarkib toptiradi, shaxs sifatida o'zligini namoyon qilish maydoniga aylanadi. Bunda oila instituti paydo bo'lishining va faoliyat yuritishining muayyan xususiyatlari zamonaviy hayotning o'ziga xosligiga bog'liq bo'ladi[2].

Har bir shaxs o'z hayotining, o'zining ijtimoiy muhitining erkin yaratuvchisi bo'ladi. Shunga bog'liq holda, oila tushunchasi, unda inson o'zining atrof-muhit bilan bo'ladigan turli hayotiy qiyinchiliklarga qarshi uzoq va mustahkam munosabatlar yaratadigan oilaviy hayot jarayonida namoyon bo'ladi. Mualliflar tomonidan ajratib ko'rsatilgan uchta mezonlarni (mustahkamlik, g'amxo'rlik qilish, yaqinlik) inobatga olgan holda, oilaviy hayot albatta umumiy yashash joyi hududi bo'lgani holda uzoq davom etadigan homiylik munosabatlarida bo'lish orqali namoyon bo'ladi, balki muayyan vaqtni shundayligicha birgalikda o'tkazishda emas. Ya'ni, oilani an'anaviy o'rganishdan farqli ravishda, muallif birgalikdagi oilaviy hayotning jarayoniy ekanligini, sheriklarning bir-birining hayotida faol ishtirok etishlarini, o'zaro e'tibor va oilaviy munosabatlar rivojlanadigan, oilaviy hayot amalga oshiriladigan muayyan hududga urg'u beradi.

O'rganilayotgan muammo bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili oilaviy hayot bilan bog'liq bo'lgan masalalarni o'rganishning yuqori darajada dolzarbligini ko'rsatadi, bunda er-xotin munosabatlari, oilaviy munosabatlar jarayoni, ijtimoiy-psixologik adaptatsiya zamonaviy ijtimoiy psixologiyaning asosiy muammolaridan biri. Bugungi kunda, oilaviy hayot, o'zining mazmuni bo'yicha, jamiyat rivojlanishi bilan birga jiddiy o'zgarishlarga yuz tutadi, bu oila va jamiyat mezonlarining o'zaro munosabatlariga nisbatan bo'lgan tasavvurning tarix va dunyoqarashga bog'liq holda o'zgarishi bilan bog'liq. Oilaviy hayot insonning hayot faoliyatining muhim sohasi sifatida namoyon bo'ladi, uning hayoti sifatini umuman olganda belgilab berib, shaxs sifatida rivojlanishini xarakterga keltiruvchi kuch sifatida maydonga chiqadi. Mazkur tadqiqot doirasida, oilaviy hayot deganda yashash joyining, turmushining, qiziqishlarining, his-tuyg'ularining umumiyliigi, umumiy farovonlik va gullab-yashnash yo'lidagi intilishlarining umumiyliigi bilan xarakterlanadigan oila a'zolari (nikohdagi sheriklar, farzandlar, qarindoshlar) o'rtasidagi alohida munosabatlar va aloqalarning murakkab, ko'p qirrali tizimini tushunish nazarda tutiladi[3].

MUHOKAMA. Hozirda nikoh ajrimlarining sabablari o'rganilganda, aksariyat holatlarda bunga, birinchi navbatda, kelin-kuyovlarning oilaviy hayotga tayyor emasligi, er-xotinlarning o'zaro kelishmovchiliklari, fe'l-atvorning bir-biriga mos kelmasligi, rashk, kelin bilan qaynona va boshqa yaqin qarindoshlarning chiqishmasliklari, erkakning zararli odatlarga berilib ketishi (ichkilik, giyohvand moddalar iste'mol qilish va shu kabi), moddiy qiyinchiliklar (asosan erning ishlamasligi, oilani mustaqil boshqara olmasligi), qudalarning to'ydan keyin o'zaro kelishmay qolishlari sabab bo'lgan. Bu muammolarga erning boshqa shaharlarga ish qidirib ketib, qaytib kelmaganligi, boshqa bir ayol bilan yangi turmush boshlagani ham qo'shildi.

Oila psixologiyasida nikoh quruvchilarning nikoh qurish omillari va shartlari masalasi muhim bo'lib, nikoh qurish omillariga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Oilaviy hayotga yetuklik.
2. Oila qurish yoshi.
3. Oila qurish motivlari.

4. Oila qurilguncha tanish muddati.
5. Oila qurish shartlari va sharoitlari.
6. Yoshlarning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari[4].

Nikohga yetuklik omillari qatoriga yoshlarning oilaviy hayotga ma'naviy yetukligi, ularning oila qurish motivlari, nikoh qurish yoshiga oid fikrlari va bo'lg'usi oilaviy hayotlari haqidagi tasavvurlarini kiritar ekanmiz, bu jihatlarning har biri qanday xususiyatga ega ekanligini ko'rib chiqamiz.

Nikohga yetuklik tushunchasi o'ta murakkab va nisbiy tushunchadir. Chunki odam rivojlanib, takomillashib boruvchi, o'z ma'naviy, axloqiy rivojida muntazam ravishda yangiliklarni o'ziga singdiruvchi mavjudotdir. Kishining yetukligi, ayniqsa, oilaviy hayotga yetukligi masalasida fikr yuritilganda, bu tushunchadan bir shartli o'lchov sifatidagina foydalaniladi. Nikohga yetuklik deyilganda, oila quruvchi yoshlarning jismoniy, jinsiy, huquqiy, ma'naviy-axloqiy, psixologik yetuklik kabi yetukliklarini farqlash mumkin.

Shaxsning psixologik yetukligi deb esa, uning turli hayotiy vaziyatlar va sharoitlarni hushyor baholay olishida namoyon bo'ladi. Yoshlarda kuzatiladigan psixologik yetuklik shaxsning boshqalarga nisbatan bo'lgan ijobiy munosabatlari: hamdardlik, hamfikrlilik, o'zaro yordam kabilar tarzida namoyon bo'la oladigan ma'naviy sifatlarini ham bildiradi. Yoshlar oila qurayotganlarida bu xususiyatlar hal qiluvchi bo'lib hisoblanadi[5].

NATIJALAR. Demak, yoshlarni oilaviy hayotga adaptatsiyaning samaraligi ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida shaxsiy tuzilmalarning muayyan kompleksi yetakchi bo'ladi va adaptatsiya potentsiali sifatida qaralishi mumkin. Bunda ushbu atama, oila kesimida nisbatan yangi bo'lib, tadqiqotchilar tomonidan turlicha – oilaviy hayotga adaptatsiyalanuvchanlik, muayyan qobiliyatlar, oilaviy hayotga tayyorlik, sifatlar, individual-psixologik xususiyatlar, ularning o'ziga xos sintezi sifatida talqin qilinadi. Bunday holat faoliyatning, uning prizmasi orqali bu tushuncha, odatda, har bir alohida holatda tahlil qilinadi, maxsus tuzilishi bilan ham, olimlarning nazariy yondashishlari bilan ham bog'langan. Bu bilan shu ham tushuntiriladiki, ba'zi bir olimlar adaptatsiya

potensialini shaxs fonida, boshqalari esa, shakllanishi istalgan natijalarga erishish uchun zarurat deb hisoblaydigan psixik funksiyalarni hisobga olgan holda, funksional fonda ko'rib chiqadilar. Adaptatsiya potentsiali, tadqiqotchilar tomonidan shaxsning yaxlitligicha namoyon bo'lishi, uning motivatsion-ehliyoyli sohasining shakllanganligi sifatida o'rganiladigan alohida psixik holat kabi ham namoyon bo'ladi[6].

Shuni ham ta'kidlash lozimki, adaptatsiya potentsiali tushunchasining o'zi ko'pincha faoliyatning aniq bir turini tahlil qilish orqali ochib berilgan, ijtimoiy psixologiyada jiddiy diqqat-e'tibor faoliyatning pedagogik, ekstremal va boshqa turlariga adaptatsiya potentsiali shakllanishiga va rivojlanishiga qaratilgan.

Oilaviy hayotga nisbatan bu tushuncha, odatda, etarlicha kam qo'llaniladi. Shu sababli, u to'liq ochilmasdan qolmoqda, unda aniqlangan tarkibiy elementlar ajratilmagan, taalluqli psixodiagnostik uskunalar aniqlanmagan. Masalan, Y.I.Tolstixning fikricha, adaptatsiya potentsiali murakkab dinamik tuzilishga ega, u shaxsning aqliy, hissiy, irodaviy tarkibiy qismlarining organik jamlanmasi sifatida maydonga chiqadi. Yuqori adaptatsiyaviylik holati, o'qitish davomida mustahkamlanib borib, doimo amalda bo'luvchi mustahkam, uzoq tayyorgarlikka aylanadi, shunday ekan uni xar safar yangi topshiriq sababli shakllantirishga ehtiyoj bo'lmaydi. Adaptatsiya potentsiali shaxsning, uning e'tiqodini, qarashlarini, munosabatlarini, motivlarini, his-tuyg'ularini, irodaviy va aqliy sifatlarini, bilimini, ko'nikmalarini, qobiliyatlarini, yo'nalishini, muayyan xulqqa yo'nalganligini o'z ichiga qamrab oluvchi maqsadga yo'naltirilganlik ifodasini bildiradi, deb olim behudaga ta'kidlamaydi[7].

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, oilaviy hayotga muvaffaqiyatli adaptatsiya sezilarli darajada ijtimoiy-psixologik tomoni yetakchi bo'lgan maxsus, shaxsiy bilimlar kompleksiga bog'liqdir. O'zining mohiyati bo'yicha bu kompleksni, olimlar tomonidan turlicha – moslashuvchanlik, muayyan qobiliyatlar, nikohga tayyorlik, bilimlar, ko'nikmalar, sifatlar to'plami, individual-psixologik xususiyatlar, ularning o'ziga xos sintezi va boshqalar kabi talqin qilinadigan, oilaviy hayotga adaptatsiya potentsiali sifatida qarash maqsadga muvofiq. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammosini

ijtimoiy psixologiyada tadqiqotlarning katta qismi birgalikdagi faoliyatning pedagogik, ekstremal va boshqa turlariga adaptatsiya potensialining shakllanishiga va rivojlanishiga bag'ishlanganligi bilan tushuntiriladi.

Demak, yoshlarni oilaviy hayotga adaptatsiya potentsiali deganda, insonning oila a'zolari o'rtasidagi alohida shaxslararo munosabatlar va sharoitga moslashishning muvaffaqiyatini sezilarli darajada ta'minlaydigan shaxsiy bilimlar kompleksini tushunish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shaxsiy bilimlar kompleksi sifatida ushbu hodisa oilaviy hayotga motivatsiyani, oilaga ega bo'lishning anglangan istagini, uning hayotiy zarurligiga chuqur ishonchni, shaxslararo o'zaro hamkorlikni amalga oshirish qobiliyatini, oila-nikoh sub'ekti uchun xarakterli bo'lgan usullar va vazifalarni egallashni, xulqni va hissiy holatlarni mustaqil boshqarish qobiliyatini, tushunish, hamfikrlik, hamdardlik, o'zaro tushunish, o'zaro yordam kabi sifatlarning shakllanganligi, shuningdek, oilaviy hayot uchun zarur bo'lgan bilimlar kompleksining mavjudligini o'z ichiga qamrab oladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shoumarov G.B., Haydarov I.O., Sog'inov N.A. va boshq. Oila psixologiyasi: Akad. Litsey va kasb-

hunar kollejlari o'quvchilari uchun qo'llanma. O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi, o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'lim markazi. - T.: Sharq, 2010. – 296 b.

2. Каримова В.М. Ўзбек ёшларида оила тўғрисидаги ижтимоий тасаввурларнинг шаклланиши. Психология фанлари докторлиги илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т.: 1994. – 312 б.

3. Файзиева.М.Х; Оила барқарорлигига шахслараро муносабатлар таъсирининг ижтимоий-психологик хусусиятлари (Эр-хотин мисолида): автореф.дис. ... психология фан. номзоди. 19.00.05/ Тошкент, 2006-24 б.

4. Оила психологияси. // Шоумаров Ғ.Б. таҳрири остида. – Т.: 2007. 53 – бет.

5. Каримова В.М. Оилавий ҳаёт психологияси // Ўқув қўлланма. – Т., 2006.-142 б.

6. Шамсиев Ў. Оила-бола онгининг кўзгуси // Оила: ижтимоий ҳимоя омиллари. Илмий-оммапоб мақолалар тўплами. (Профессор В.М.Каримова таҳрир остида) – Т., 2007 йил - 118б.

7. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_243.pdf

